

ZİYA GÖKALP ve TÜRKLEŞMEK

M. Nuri ÖZDENİZ

GÖKALP'İN KİŞİLİĞİ

Bugün, Türkiye'de bilimsel sosyolojinin ve Türk milliyetçiliğinin ilk kurucusu olarak anılan Ziya Gökalp'ın doğumu ilk Anayasa denemesinin başlangıç yılına rastlar. 23 Mart 1876 yılında devrin hem kültür, hem de isyan merkezi sayılan Diyarbakır'da doğmuştur. Aile uzantısı devrin seçkin, kültürlü kişileriyle doludur.

Büyük dedesi Hacı Ali Ağa halk kültürü ile yetişmiş bir kişidir. Onun oğlu Abdullah Efendi tüccardı. Bunun yanında orduya yaptığı yararlılıklardan dolayı tımarla ödüllendirilmişti. Onun oğlu Hacı Hüseyin Sâbir Efendi ise devrine göre iyi öğrenim görmüş, medrese eğitiminden sonra kadılık ve müftülük görevlerinde bulunmuştur. Ziya Gökalp'ın dedesi olan Mustafa Sıtkı Efendi ise fikir ve san'at adamıydı. Amcası Hacı Hasip Efendi Ceza Mahkemesi Başkanlığına kadar yükselmişti. Babası Mehmet Tevfik Efendiye gelince Diyarbakır'ın ünlü kişileri arasında yer alıyordu. Yüksek derecede memurluklarda bulunmuş, gazete yazarlığı yapmıştı. Demokratik, ileriye açık düşüncesi ve insan psikolojisini iyi bilmesiyle Gökalp'ın düşünce yaşamında ilk, öğretmeni olmuştur.

Gökalp, kendisi de bir makalesinde babasını şöyle tanımlamaktadır.

«Babam, o zamanın başka babalarına benzemezdi. Dindarlık ile hür düşüncesi nefsinde birleştiren bu zat, çürük fikirlerin etkilerinden de, yenilerinden de kendini kurtarabilmişti. Bü-

tün sıkılğan ve içe dönük adamlar gibi ruh işlerine de doğuştan bir bilgisi vardı... Babam beni okumalarımda serbest bırakmakla beraber, psikolojik anlarda, ruhumda yeni melekeler doğuracak derecede kuvvetli tesirler yapmak fırsatını da kaçırmazdı.»⁽¹⁾

Ancak Gökalp'ta ilk öğrenimden itibaren öğrenilenler arasında çelişkiler başlamıştır. İlkokul sıralarında tasavvuf hâkimidir. Hattâ amcası Hasip Efendi kendisine bu yolda etkin olmaktadır. Amcasından Arapça, Farsça öğrenmiş, bu yolla doğu medeniyetini edinmiştir.

Diğer tarafta lise sıralarına doğru pozitif bilim dersleri arasına girmektedir. Hattâ bu arada Fransızca öğrenmiş, batı medeniyetine ilişkin kitaplar okuma olanağını bulmuştur. Gökalp'ın kafasında bu çelişik öğretiler karışıklıklar yaratmaya başlamıştır.

Öte tarafta ülke yönetimi istibdattır. Diyarbakır ise istibdat yönetimine karşı mücadele açanların sığındıkları bir kent görünümündedir. Bütün bunların yanında çeşitli ırkların birarada yaşadığı etnik bir alan niteliğini taşımaktadır. Türkler, Kürtler, Araplar, Ermeniler beraber fakat birbirlerine düşman gibi yaşıyorlar, aynı vatanda fakat ayrı vatanların hayaliyle yer yer milliyetçi ayaklanmalar gösteriyorlardı.

Bu etnik ve politik görünüm ve çözümüne olanak veremeyen çelişkili eğitim Ziya Gökalp'ta bir fikir bunalımına yol açmıştır, ve kendisini intihara kadar götürmüştür. 19 yaşına rastlayan intihar olayını Gökalp kendisi de felsefi buhran olarak nitelermekte, Küçük Mecmua'ya yazdığı bir makalesinde olayı şöyle anlatmaktadır.

«İdadide bir taraftan tabii ilimler okumaya, diğer yandan kelâm dersleri almaya başladık, biri müspet, diğeri menfi elektrige sahip olan bu iki ters cereyan, ruhun boşluğunda her çarpışma oldukça hakikat şimşekleri yerine şüphencilik yıldırımları fırlamaya başladı... Bütün emelim bin türlü tehlikele tehdit olunan fakat istibdadın uyuşturucu macunuyla vaziyetinden habersiz olan milletimin mucizeli bir hamleyle kurtulmasının müm-

(1) GÖKALP Ziya, *Terbîyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I*, 1000 Temel Esere, 1. Baskı, Haz. Rıza Kardeş, İstanbul 1973, s. 7-8.

kün olup olmadığını bilmeyi... Ne kelâm, ne tasavvuf bana böyle bir ümit felsefesi, bir kurtuluş nazariyesi veremedi.»⁽²⁾

Gökalp diğer eserlerinde de hep eğitim alanındaki çelişkili sistemden yakınmış, bütün gençlik bunalımında bu nedenin yattığını belirlemeye çalışmıştır. İntihar olayından sonra Gökalp'in yeniden okuma istemi görülür. İstanbul'a giderek Baytar Mektebine girer. Bu süre içinde artık hürriyet akımına doğrudan doğruya karışmıştır. Hürriyet ve meşrutiyet olarak biçimlenen fikirleri onu hapse ve okuldan çıkartılmaya kadar götürür. Gökalp daha sonra tekrar Diyarbakır'a dönmüş ve Askeri Rüstiye'de Farsça öğretmenliğine başlamıştır. Ancak meşrutiyet yolundaki uğraşları nedeniyle bu görevde de fazla tutulmamıştır. Ardından sorgular, hapisler gelir. Gökalp'in daha sonra ikinci meşrutiyetin ilânıyla birlikte yeniden gazete çıkarmaya başladığı görülür. Bir yanda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Diyarbakır şubesini kurmuş diğer tarafta çıkardığı «Peyman» gazetesinde hürriyet, adalet, eşitlik fikirlerini yaymaya başlamıştır. Ardından İttihat ve Terakki Cemiyeti Genel Merkez Yönetim Kurulu üyeliğine seçilerek Selâniğe gitmiştir. (1909). Orada, bütün fikir yaşamını etkileyecek olan Durkheim'in eserlerini okuma olanağını bulmuş, objektif sosyoloji yöntemini edinerek, gelişen fikirlerini «Genç Kalemler» dergisinde yayımlamaya başlamıştır. 1919'da yurda dönüşünde ise artık İttihat ve Terakki Cemiyeti idarede etkinliğini koymuştu. Gökalp, artık Üniversitede sosyoloji profesörlüğüne atanmıştır. Buradaki çalışmalarını Türklük üzerine oluşmaya başlar. Ancak daha sonra önünde ikibuçuk yıllık Malta sürgünü vardı. Yeniden dönüşünde ise fikirleri artık gerçekleşmiş ve Gökalp yeniden meclise girmişti.

Bu kısa yaşam anlatımından sonra diyebiliriz ki Gökalp'in fikir yaşamı bir bakıma içinde yaşadığı toplumun bir ürünüdür. Baskı rejimi, savaşlar, isyanlar ve bunlar arasında sindirilmeye çalışılan fikir hareketleri Gökalp'in fikirleri için ilk tohumlardır. Fikir hareketlerinin nedeni siyasî bir birliğin sağlanması yolundaydı. Ancak bu siyasî birlik hangi yöntemle kurulacaktı. Kavgası yapılan da oydu. Bir islâm birliği mi, yoksa vatan bütünlüğü mü? Gökalp'in fikirlerinin temelini Durkheim'in bilimsel sos-

(2) BEYSANOĞLU Şevket, Ziya Gökalp'in İlk Yazı Hayatı, İstanbul 1956, s. 9

yoloji yöntemleri oluşturduğuna göre siyasî birliği oluşturacak esasa o gözle bakılmıydı. Gökalp'a göre siyasî birliği ancak hars birliği sağlayabilirdi.

Gökalp fertçi değil toplumcuymdu. Bu nedenle de sosyolojinin biyo-psikolojiye karşı özgürlüğünü sağlamak için çalışmıştır. Ortaya koyduğu millet kavramı da bu anlayışa dayanmaktadır. Çünkü milleti bir madde gibi değil ruh biçiminde görmektedir. Yani millet fertlerin biraraya gelmesinden değil kaynaşmasından oluşmaktadır ve bu kaynaşmada kaynaşanlar teklik özelliklerini kaybetmektedirler.

Gökalp'ın özelliklerinin başında düşünceye objektif kuramları getirmesidir. Şüphesiz bu konuda en büyük dayanağını Durkheim'den almıştır. Ama bu Gökalp'a yönelen eleştirilerde yer alan kopyacılık biçiminde değildir. Gökalp'ın, Durkheim'den edindiği, ilkelerdir. Oysa uygulamada sınırlı kalmamış, millî sosyoloji metodolojisi ile karşılaştırmalı sosyoloji yöntemleri üzerinde de durmuştur.

Gökalp'a yönelen eleştirilerden bir başkası politikaya atılması üzerinedir. Özellikle Peyami Safa, Gökalp'ın fikir adamı olarak kalması gerekliliğini öne sürmektedir. Ancak konuya bu gözle bakmak yada maddî veya politik hırs olarak nitelemek doğru bir gözlem sayılamaz. Çünkü Gökalp'ın kişiliği statik kalmaya elverişli değildir. Ayrıca politik hayata girmesi sadece yazıp, çizen, konuşan kişi değil aynı zamanda bir aksiyon adamı olduğunun ifadesidir.

Alman filozofu Nietzsche'ye göre «Büyüklik yön vermektir» ve Gökalp'ın bugün dahi anılmasına neden bu büyüklüğü göstermesidir.

KAVRAMLAR

Gökalp'ın kullanımında özelliği olan bazı kavramlar vardır. Onlara kısaca bakmak konumuza yaklaşım açısından yararlı olacaktır.

MİLLET (ULUS) = «Millet lisanca, dince, ahlâkça ve bediiyatça müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden

mürekkep bulunan bir zümredir.»⁽³⁾ Diğer bir deyişle milleti oluşturan öge fertlerin sahip oldukları ortak harstır (Kültür). Millet bir toprak parçası ile sınırlı değildir. Bir ruh gibidir. Aynı harsa sahip kişiler nerede olurlarsa olsunlar bu ortak harsı korudukları sürece aynı millettendirler. Millet ayrıca sosyal toplulukların en gelişmişidir. Öte yandan millet harsta müşterek olan toplumken, devlet, tabiiyette, ümmet ise dinde müşterek olan fertlerin toplamıdır.

MİLLİYETÇİLİK (ULUSÇULUK) = Fertle, bağlı olduğu millet arasındaki hissi bağıdır. Ve bu bağı oluşturan yine ortak harstır. Değiştirilmesi ise insan isteğine bağlı değildir.

TÜRKÇÜLÜK = Genel tanımıyla «Türkçülük, Türk milletini yükseltmektir. «Başka bir biçimde ifade edersek Türkçülük, Türk harsını arayıp bulmak çabasıdır. Çünkü toplumlar ancak iradeleri dışında olan vicdan ve zevklerine paralel düşündükçe çelişkiden uzak kalacaktır.

TURANCILIK = Türkçülüğün hedefi Türk harsını arayıp bulmak ve Türkler arasında hars birliğini sağlamaktır. Ancak Türklerin hepsi aynı topraklar üzerinde değildir. O halde hepsinde aynı hars birliğini sağlamak için metodlu davranmak gerekecektir. İlk kademe Türkiyecilik olmalı, ikinci kademe ise Türkiye'ye yakın yerlerde yaşayan Oğuz Türklerini ortak hars altında toplamaktır. Turancılık ise sadece ideal olan bir kavramdır ve sadece diğer basamakların aşılmasını sağlama yolunda çekici bir hayaldir.

HARS (KÜLTÜR) = Hars, din, dil, ahlâk, akıl, estetik, hukuk, ekonomi, ve teknik ile ilgili sosyal yaşayışların bütünüdür. Bir diğer ifadeyle örfe dahil olan kaidelerin toplamıdır. Örf ise sosyal dayanışmayı kuvvetlendiren, cemiyetin ruhuna coşkunluk veren kaidelerdir. Harsın özelliklerinin başında milli olması yer alır. Başka bir deyişle hars her millette başka bir biçim

(3) GÖKALP Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, 10. Bası, İstanbul 1973, s. 22.

alır. Ayrıca duygusaldır. Kişilerin iradesiyle meydana gelmez veya biçimlenmez. Bu nedenle bir milleti oluşturan başlıca öğe olarak yer alır.

(Gökalp'in hars olarak adlandırdığı kavram bugün birçok yazarlarca ve yayımevlerince kültür olarak adlandırılmaktadır. Gerçi Gökalp Türkçülüğün Esasları adlı yapıtında hars sözcüğünün dilimize Fransızların culture yada Almanların kültür sözcüğünden aktarılan «Kültür» kavramıyla aynı nitelikleri taşımadığını belirtmektedir. Yeni dille yazılmış eserlerde hattâ Milli Eğitim Bakanlığı yayınlarında dahi hars sözcüğü yerine kültür kelimesi kullanıldığından, günümüzde yazılmış bu eserlerle uyum sağlamak üzere çalışmamızda da çok kez bu sözcük kullanılmıştır. Ancak çalışmamızda yer alan kütür sözcüğüyle gerçekte ifade edilmeye çalışılan yukarıda açıklandığı şekliyle hars'dır.)

MEDENİYET (UYGARLIK) = Medeniyet de hars (kültür) gibi sekiz türdeki sosyal yaşayışın bütünüdür. Ancak kültürden farkı irade ile oluşması ve uluslararası olmasındandır. Yani medeniyet iradeyle yapılan ve taktikle milletten millete geçebilen kavram ve tekniklerdir. Bir takım kurumların, yani düşünüş ve yürütme tarzlarının toplamıdır. Pozitif bilimler, bilimsel çalışmalar medeniyet alanına girer ve yeni kavramlar, yöntemler ve teknikler hep medeniyet yoluyla bir milletten diğer bir millete geçerler. Ve duygulardan değil, bilgilerden meydana gelir. Başka bir ifadeyle kütürün gelişimiyle ortaya çıkar. Kural ve yöntemlere bağlıdır. Bütün insan cemiyetlerinde ve sadece insan cemiyetlerine özgü olarak bulunur.

MEFKÜRE (ÜLKÜ) = Mefküre toplumun buhranlı anlarında ortaya çıkan sosyal bir olgudur. Bu anda cemiyetin görünmeyen, bilinç altındaki varlığı fertlerce hissedilir. Kişisel çıkarların yerini doğrudan doğruya toplum çıkarları yer alır. Gökalp'in deyişiyle «Mefküre bir milletin eskiden yaşamış olduğu hayat ile yaşamakta bulunduğu hayatın vecitli bir galeyana içinde kıvranan

tesanüdüdür. Ne yaşanmış bir hayal, ne de istikbalde yaşanacak bir gayedir.»⁽⁴⁾

TÜRKLEŞMEK = Türkleşmek kavram olarak Türk kültürünün ortaya konmasıyla Türk kültürüne, Türk zevkine ve Türk vicdanına göre bir orijinallik, bir şahsiyet kazanmaktır.

GÖKALP DÜŞÜNCESİNİ HAZIRLAYAN EKONOMİK, POLİTİK VE SOSYAL ORTAM

Ziya Gökalp'in Türkçülük konusundaki görüşlerine geçmeden önce bu fikir ortamını yaratan koşullara kısaca bakmakta yarar olacaktır.

EKONOMİK ORTAM :

Osmanlı toplumu ekonomik alanda yüzyıllarboyu toprağa bağlı yaşamıştı. Sadece köylü değil askeri kurumlar dahi toprağa bağlı yaşamıştı. Sadece köylü değil askeri kurumlar dahi toprağa bağımlıydılar. Ticaret ise Türkler için aşağılık bir iş kolu idi. Türkler ya toprağa bağlı kalmalı yada devlet katlarında görev almalıydı. İyi gelir getiren ticaret ise azınlıkların elinde kalacaktı. Fetih hareketleri sürdükçe düzen de iyi işliyordu. Ancak bu düzen 18. yüzyıl sonrası, topraklar elden çıkmaya başlanana kadar sürebildi. Toprak kayıpları, ganimetlerden yoksunluk devleti yeni yeni vergilere itti. Köylü fakirleşti. Sermaye birikimi diye birşey sözkonusu edilemezdi. Oysa bu dönemde batıda sanayi devrimi başlamıştı bile. Gelişen sanayi küçük çapta süren el sanatlarını da öldürdü. Artık ekonomik düzen diye birşey kalmamış, halk arasında huzursuzluk başlamıştı. İçte ekonomik düzensizlik, batıda sanayi devrimiyle başlayan sermaye birikimi Osmanlı toplumunu batı emperyalizminin altına itmeye yetmişti. Hattâ Tanzimatın ilânından sonra başlayan batılılaşma hareketleri içinde çöken ekonomiyi daha da güç durumlara düşürecek olan liberal ekonomi sistemi savunuluyordu. Tanzimat batılılığının çıkmazda olduğu aydınlarca da görü-

⁽⁴⁾ GÖKALP Ziya, **Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak**, Yeni Matbaa — Ankara 1960, s. 38.

luyor ancak gerçekçi çıkar yol bulunamıyordu. O günkü ekonomik koşulları Namık Kemal şöyle anlatmaktadır:

«Her yıl vergiler artıyor, halk geçimini ve vergileri sermayesinden karşılıyor. Askerliği yalnız altı yedi eyaletin müslümanları yapıyor... Memurların zulmü, verginin eşitsizliği vergi toplama usullerinin kötülüğü, hükümeti kendi kol ve bacağına yiyen yılanı benzetiyor. Ziraat erbabı, vergilerden aman bulamıyor ki, refahına bakabilsin. Sanayie gelince yazık değil midir ki, Osmanlılar gibi olağanüstü zeki bir ümmet, giyecek esvabına kadar dışardan getirmek zorunda kalsın.»⁽⁵⁾

1838 Ticaret Anlaşmasını, yabancılara verilen kapütülasyonları da eleştiren Jön Türkler buna karşın milli kapitalizmi savunur nitelikte fikirler yürütmektedirler. Diğer bir deyişle serbest ticaret anlaşmasına sadece zaman açısından karşı çıkmakta ancak genel hatlarıyla benimsemekteydiler. Zaten o devir için gençlerin yetiştiricisi iktisatçılar da liberal ekonominin savunucusu kişilerdir ve emperyalizm hakkında köklü bir bilgi yoktur.

Sonuç olarak ülke'de tüm ekonomi yıkılmış, verilen kapütülasyonlar emperyalizmin yerleşmesine yol açmış ve ekonomi adeta çember içinde gelişemez halde kalmıştı. Buna karşın fikirler ise olgun değildi.

POLİTİK ORTAM :

Politik alanda Osmanlı toplumuna hâkim olan düzen dinsel inançlardı. 600 yıllık süre ile Osmanlı İmparatorluğunda bu düzen hâkimdi. Hattâ halifeliğin Osmanlı topraklarına geçmesiyle Padişahlar daha büyük yönetsel güçler kazanmışlardı. Yasama yürütme, yargı hep bu düzene bağlıydı. Eğitim yine mistik çerçevede içindeydi. Bu nedenle politik alanda karşı fikir hareketlerinin olgunlaşması da gecikiyordu. Eğer bu alanda kıpırdanmalar olabiliyorsa bu, daha çok yurt dışında eğitim gören gençlerin kıpırdanmalarıydı. Bu hareketlenmelerin ilk meyvesi 1876 tarihini taşıyan ilk Anayasa denemesidir. Bunu izleyen önemli politik gelişimi 1908 Meşrutiyetin ilânı izler ki artık bu dönem-

⁽⁵⁾ AVCIOĞLU Doğan, *Türkiyenin Düzeni*, (Dün. bugün, yarın) Ankara 1969. s. 156.

de Anayasa daha köklü bir biçime ulaşmış ve fikir hareketlerinin gelişmesine ortam hazırlamıştır. Beliren bu fikir hareketlerinin başlıca ortak yanını Meşrutiyetin korunması oluşturmaktadır. Ancak Meşrutiyetin devlet hayatına uygulanabilmesi için izlenecek yollar her akıma göre ayrıdır. Ancak önemli olan, hürriyet fikirleri artık yerleşmiş, bu da türlü biçimde fikir hareketlerinin oluşması için olanak sağlamıştır. Diğer bir ifadeyle Gökalp'in içinde yaşadığı başlıca politik ortamlar ilk Anayasa denemeleri ile başlayıp meşrutiyet, istibdat, 1. Dünya Savaşı, iç isyanlar ve Kurtuluş Savaşı ile sürmektedir.

SOSYAL ORTAM :

Osmanlı toplumu çeşitli milletlerden oluşan bir cemiyetti. Fertleri birbirine bağlayan manevi bir bağ mevcut değildi. Toplumda ekonomik hayat tümüyle etkinliğini yitirmiş, hatta bu alanda yabancılara olanaklar verilmişti. Siyasî ortam özellikle 1789 Fransız ihtilâlinin batıda başlattığı hareketlere karşın yetersiz kalıyordu. İç isyanlar birbirini izliyor ve siyasal bütünlük bozuluyordu. Diğer bir deyimle devrim şartlarından olan düzenin bozulmuşluğu ortaya çıkmıştı. Öte yandan özellikle 1908 hareketinden sonra aydın çevreler seslerini çıkarabilmeye başlamışlar ve düzeni eleştirir düzeye ulaşmışlardır. Onlara göre de düzen değişmelidir. Ve halk yeni bir düzenin isteği içindedir. Yeni devrim için diğer şartlar da hazırdır. O halde bir devrim yakındır. Ancak hangi fikir akımından başlayacaktır bu devrim hareketi.

Başlıca üç fikir akımı oluşmuştu. İslâm Birliği, Osmanlılık ve Türkçülük.

İslâm Birliğini savunanların siyasî birliği sağlama yolundaki yöntemleri islâm ümmetçiliği idi. Bunun kaynağını ise belki islâm inançlarının azalmasında buluyorlardı. İslâmlığa sıkı sıkı bağlanıldığı dönemlerde ülkede ekonomik bunalım bu denli değildi. Ama yönetime yabancılar geçtiler, yabancılara haklar tanıdılar, diğer tarafta islâm bağları zayıfladı. Demekki eskinin iyi dönemi dine bağlılıktı. Sonuçta siyasi birliğin yeniden güçlendirilmesi için İslâm Birliği gerekiyordu. Fertleri birbirine kaynaştıracak manevi bağ İslâm Birlikçilerine göre islâm diniydi.

Osmanlılara gelince onlara göre siyasi bütünlüğün sağ-

lanabilmesi için dokümanlar hazırdir. Fertler vardır ve üzerinde yaşanan bir vatan mevcuttur. Önemli olan fertler arasında vatan bağıllığı sağlayabilmektir. Bu bağıllık sağlanınca siyasi birlik de kendiliğinden sağlanacaktır. Ancak diğer tarafta bu vatan üzerinde yaşayanlar değişik milletten kişilerdir. Dilleri, dinleri, zevkleri başkadır. Osmanlı Birliğini savunanlara göre bu önemli değildir. Bunun için hürriyet, eşitlik sloganları yeterlidir. Ve eşitlik sağlandığı zaman fertler arasında kaynaşma için başkaca bir engel kalmayacaktır. Hiçkimse kendi milleti adıyla değil Osmanlı olarak anılacaktır. Ancak bu fikir akımının en tutarsız kalan yönü üst yapıda kalmasında aranmalıdır. Onlara göre, sadece birkaç kavram bir siyasi birliği sağlamaya yetecektir ama bu fikirler sadece aydın kafalardadır. Oysa halk ne düşünmektedir? Buna taraftar mıdır? Örneğin müslümanlar, hristiyanlarla aynı hakları paylaşmaya razı mıdır? Bilinmez. Çünkü halktan kopukturlar ve hattâ halka yanaşmaya taraftar değildirler bile.

Üçüncü fikir akımı ise Türkçülüktür. Ancak Gökalp'a değin henüz sistemlidir. Hattâ diğer fikir akımları arasında kendini gösterebilecek bir güce bile sahip değildir. Ancak sadece «Türk Milleti» kavramı vardır ortada ama onun bile tanımı yeterli yapılamamıştır henüz. Tek olan, siyasi birliğin ancak millet kavramıyla sağlanabileceğidir.

İşte Ziya Gökalp, bu fikir akımları arasında yetişmiş, hattâ gençliğinin ilk yıllarında bu fikir akımları arasında bocalamış durmuştur. İlk fikir hareketine islâmcılıkla başlamış, tasavvufa dalmıştır. Daha sonra kafasında beliren çelişkiler onu millet nedir sorusuna itmiştir. Bu arada hürriyetçilik, eşitlik ilkelerini benimsemiş ancak hâlâ kafasındaki sorulara çözüm bulamaması onu bunalımlara kadar itmiştir. Nihayet Durkheimden edindiği objektif sosyoloji yöntemi, ona önce halk psikolojisine eğilmesini göstermiştir. Ve kafasındaki sorulara cevap bulma olanağını ancak milleti tanıdıktan sonra sağlayabilmiştir. Türkçülük akımını sonunda Türk milliyetçiliğine kadar ulaştırmıştır.

TÜRKÇÜLÜK VE TURANCILIK

Daha önceki bölümlerde açıklamaya çalıştığımız gibi 18. yüzyıldan itibaren insan toplulukları yeniden biçim değiştirme-

ye başlamış, milliyetçi hareketlerin başgöstermesiyle bir yanda bölünmeler, diğer yanda bütünleşmeler kendini hissettirmeye başlamıştı. Bir zamanların kuvvetli imparatorlukları artık siyasi, hattâ ekonomik üstünlüklerini yitiriyorlardı. Bunlardan biri de hiç şüphesiz Osmanlı İmparatorluğuydu. Ancak bu çözülmenin ilâcı çeşitli düşünce grupları için başka başkaydı. Bu düşünce farklılıklarını daha önceki bölümde ele aldığımızdan bu kısımda sadece en son uygulama alanı bulan Türkçülük hareketini ele almakla yetineceğiz. Ve bu ele alışıta sistemin kurucusu Gökalp'ın anlayışını çeşitli yönleriyle belirlemeye çalışacağız.

Gökalp adının ardında en geniş yeri alan, Türkçülük kavramı «Türk milletini yükseltmek» olarak ifade edilmektedir. Ancak bu tanımın açıklığa kavuşturulmasında yine Gökalp'ın yöntemini izlemek ve konuya millet kavramı ile başlamak yerinde olacaktır.

Millet sözcüğü için çeşitli görüşler altında çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Lâkin bu tanımlardan pek çoğunun bilimsel yöntemlerden, gerçeklikten uzak kaldıkları açıktır. Örneğin coğrafi tanımlamaya göre millet, aynı ülke'de oturanların tümüdür. Diğer bir deyişle, bir toprak parçası üzerinde oturanlar bir milleti oluşturmaktadır. Bu tanımlamaya günümüz ortamında baktarsak Kıbrıs'da bir Kıbrıs milleti bulunması gerekir. Oysa tanımın gerçeksizliğini kanıtlar bir biçimde yıllarca süren tartışmalara rağmen bugün hâlâ bir Kıbrıs milletinden söz etmek mümkün değildir.

Aynı şekilde bir başka tanımlama da milleti ırk ve kavim birliği olarak açıklamaya çalışmaktadır. Bugün dahi çeşitli çevrelerce onaylanan bu tanımın da bilimsellikten uzak olduğu açıktır. Bugün aynı millet toplulukları içinde fertlerin renk fizik olarak aynı özellikleri taşımadıkları görülmektedir. Ancak aynı fertler zevk ve vicdan gibi soyut kavramlarda aynı davranabilmekte ve birbirleri arasında bir bağın varlığını kanıtlamaktadırlar.

Siyasi birliğin milleti oluşturacağı yolundaki bir başka görüşe karşı yine Kıbrıs örneğini vermek mümkündür. Yakın tarihe kadar tek bir siyasi varlığa sahip olduğu benimsenen Kıbrıs'da önceden de ifade edildiği gibi bir Kıbrıs milletinin varlığı iddia edilememektedir.

Yukardaki tanımlamaları benzer biçimde eleştiren Ziya Gökalp ise milleti şöyle belirlemektedir:

«Millet, lisanca, dince, ahlâkça, ve bediiyatça müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümredir.»⁽⁶⁾

Tanımdan da anlaşılacağı gibi Gökalp'in millete bakış açısında fert yoktur. Yani fertler fizik durumlarına göre milletlere ayrılmamıştır. Bir siyasi birlik ve toprak bütünlüğü kaynağından da doğmamaktadır. Millete bakışta bir ruh görünümü sezilmektedir. Fertler nerede oturlarsa otursunlar aynı kültüre bağlısalar aynı millettendirler. Diğer bir ifade ile Gökalp'a milleti oluşturan tek öge şimdi kültür diye adlandırdığımız harsdır. Hars için de Gökalp şu tanımlı vermektedir:

«Bir cemiyetin bütün fertlerini birbirine bağlayan yani aralarında dayanışma husule getiren müesseseler, kültür müesseseleridir.»⁽⁷⁾

Gökalp bu müesseseleri de din, dil, ahlâk, akıl, estetik, hukuk, ekonomi ve fen olarak belirtmektedir. Ve açıklamalarında bu müesseselerin milleti oluşturduğuna göre millî karakterde olacağını ve millettten millete farklı görünüm göstereceğini belirtmektedir. Ayrıca bu müesseseler yapay da değildirler ancak duygulardan oluşurlar. Taklit yoluyla millettten millete de geçmezler. Yani kültür yada kendi deyişle hars toplumun duyuncunda yaşayan değer yargılarının tümüdür.

Gökalp'a burada yönelen bir eleştiri İsmail Hakkı Baltacıoğlu'ndan gelmektedir. Bu eleştirinin esası Gökalp'in millet kavramını kültür birliğine bağlamasına yönelmektedir. Baltacıoğlu «Ziya Gökalp'i nasıl tanıyorum» başlıklı bir makalesinde şöyle demektedir:

«...Gökalp'in kültür sözünden anladığı dil, ahlâk, sanat gibi değer yargılarıdır. Şimdi gerçeğin kendisine, tabiatla olmakta olana bakalım. Millet Birliği, Gökalp'in dediği gibi, kültür birliği midir, değil midir? Eğer milliyet bir kültür birliği ise, nasıl bir kültür birliğidir? Ruslarla Polonyalılar aynı kültürden ol-

(6) GÖKALP Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, 10. Bası, İstanbul 1973, s. 22.

(7) *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temeleri* — I — Hazırlayan Rıza Kardeş, 1. Bası, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı 1000 Temel Eser Yayınları.

makla birlikte ayrı millettendirler. İngilizlerle Amerikalılar da öyledir. Buna karşı ayrı türden, hattâ ayrı ırktan olmakla birlikte aynı milletten olan toplumlar da vardır. Fransızlar, İsviçreliler, Belçikalılar gibi... Şimdi bu (ayırıcı kültür) ile (birleştirici kültür) ün görev başkalığı nereden ileri geliyor? Bence kültürün iki tür-lüsü olur. Sosyal tipten sosyal tipe değişen kültür, sosyal tipten sosyal tipe değişmeyen kültür. Bu ikinciye kültür demeyip ge-lenek diyorum. Gelenekler kültürün en köklü, en temelli olan soyudur... Gelenekler zamanla, mekânla, iklimle sosyal tipte de-ğişmezler. İşte yukarıda örnek olarak verdiğim milletleri millet yapan kültürlerinin ayrılığına karşı geleneklerinin bir olmasıdır. Ayrı olmalarının nedeni de kültürlerinin bir olmasına karşı ge-leneklerinin ayrı olmasıdır. İşte onun için yine Gökalp'in açtığı yoldan yürüyerek onun milliyet anlayışını tam anlamıyla aydın-latmak, kesinleştirmek istersek milliyet (Gelenek birliğidir) de-meliyiz.»⁽⁸⁾

Ancak burada yine ortaya başka bir soru çıkmaktadır. Aca-ba makalede sözü edildiği gibi bugün bir Amerikan milletinden söz edilebilmekte midir, yoksa sadece bir Amerikan uyruklulu-ğu mu vardır? Herhalde gerçeği de bugün Amerikan uyruklular arasında İngiliz milletinden, Yahudi milletinden şeklinde ayrılıklar olduğu yolundadır.

Öte yandan eğer gelenek bir devamlılık sürecini ifade edi-yorsa burada da Gökalp'in anlatımından pek farklı bir sonuca varılmadığı görülmektedir. Çünkü bir gelenek birliği olabilmesi için esasta bir kültür birliğinin var olması gerekir. Zaten Gök-alp'in da gelenek birliğine bir itirazı olmamıştır. Tatarların ayrı bir hars yaratma çabalarından bahsederken onların aslında ge-lenek birliğini yitirdiklerini de ifade etmektedir. Bu nedenle Gök-alp'in kültür birliği yolundaki tezi de milletin oluşumunda varlığını halen sürdürür nitelikte görünmektedir.

Gökalp'a göre toplum ancak bu ortak duyuncu yani ortak harsa taşıdıkkça millet olabilecek ve ancak o zaman karşılıklı da-yanışma, ekonomik ve siyasal güç kazanılabilecektir. Oysa ay-nı harsa sahip olan ve Türk adıyla anılan bir millet vardır ve bu millet göçler yoluyla değişik coğrafi konumlara yerleştiklerin-den aralarındaki sıkı ilişki kaybolmaktadır. Örneğin bir Türk şubesi olan ve Anadoluya göre daha kuzeyde yerleşen Tatarlar

(8) Türk Kültürü, Ziya Gökalp Sayısı 36, Ekim 1965, s. 934.

kendi harslarını kaybederek başkaca bir hars oluşturma çabasını göstermektedirler. Aynı şekilde diğer Türk şubeleri olan Kırgızlar, Özbekler de aynı yolu izlerlerse Türk milletinin sınırları daralmış olacaktır. O halde tüm Türk milletinin ortak harsını ortaya çıkarmak ve sürdürmek gerekecektir.

Gökalp'in Türkçülük ve Turancılık kavramlarıyla ortaya koymak istediği işte Türk milletinin ortak harsını sürdürme çabasıdır. Ancak Türkçülük ve Turancılık kavramları arasındaki anlam farkı nedir? Şimdi ona bakmakta yarar olacaktır.

Asıl amaç tüm Türk milletinin ortak harsını ortaya çıkarıp sürdürmektir. İşte bu, genel tanımıyla Türkçülüktür. Ancak bir yanda coğrafi uzaklık, bir yanda bu harsı değiştirme çabaları sürerken bütünü üzerinde bir anda girişim ne denli sonuç verebilir? O halde sonuca varmak için basamaklar izlenmelidir.

Türklerin bir kısmı Anadolu'da Osmanlı İmparatorluğu içinde yaşamaktadır. Ve çöküş içinde bulunan bu imparatorluğun yoksunluğu bu, millet bilincinin bulunmamasındandır. Ayrıca ülkenin gerçekleşmesi yolunda sağlam bir zemin gerektiğinden ilk basamak Türkiyecilik olmalıdır. Çünkü bu sağlanırsa diğer Türklerin de bütünleşmesinde bir örnek oluşturacağı gibi onlara yol göstermede de yardımcı olabilecektir.

İşte Gökalp'in tüm Türk milletini aynı hars içinde birleştirme ülküsü olan Türkçülükte ilk basamak Türkiyeciliktir. İkinci basamak ise adını Oğuzculuk yada Türkmencilik olarak almaktadır. Şöyle ki Türkiye'de yaşayan Türklerden sonra birleşmesi en kolay olan Türkler, özellikle Oğuz Türkleridir. Türkiye Türkleri gibi diğer Oğuz Türkleri olan Azerbaycan, İran ve Harzem Türkleri de Türk harsını oldukça korumaktadırlar. Ve birbirlerine yakın akrabadırlar. O halde Türkçülükte yakın ülkü aynı uyruğun Türklerini birleştirmektir. Yani Oğuzculuk, diğer adıyla Türkmencilik.

Turan ise Türkçe konuşan ve Türk harsından gelme Yakut, Kırgız, Özbek, Kıpçak, Tatar ve Oğuz gibi tüm Türk şubelerinin narsça birleşmesidir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bu şubelerin narsça birleşmesi noktasındadır. Yoksa bugün ırkçı Türkçülüğü savunanlara verilen Turancılar adıyla karıştırılması Gökalp'in ve Gökalp Turancılığının iyi anlaşılmasının ifadesidir. Turan'ı Gökalp'in dediğinden başka görmek bir bakıma bu kavramın Gökalp'den önce çeşitli biçimlerde de açıklanma-

ya çalışılmış olmasından ileri gelmektedir. Ancak Turancılığa duyulan gerek nedir? Bu da üzerinde durulması gereken sorulardan biridir.

Gökalp, Türkçülüğün Esasları adlı eserinde Turan sözcüğünü şöyle ifade etmektedir.

«Türk kelimesi bugün yalnız Türkiye Türklerine verilen bir unvan hükmüne geçmiştir. Türkiye'deki Türk harsına dahil olanlar, tabii bu ismi alacaklardır. Benim itikadımca, bütün Oğuzlar yakın bir zamanda bu isimde birleşeceklerdir. Fakat, Tatarlar, Özbekler, Kırgızlar ayrı harslar vücuda getirdikleri takdirde, ayrı milletler halini alacaklarından, yalnız kendi isimleriyle anılacaklardır. O zaman bütün bu eski akrabaları kavmi bir camia halinde birleştiren müşterek unvan Turan kelimesidir.»⁽⁹⁾

Ancak Gökalp'ın Turan kavramına bağladığı bir başka ümit dikkati çekmektedir. Şöyle ki Gökalp önce bölünmelere uğrayan Osmanlı devletini bağımsız siyasî, ekonomik varlık haline getirmeyi öngörmektedir. Bunun için bir bağ gerekmektedir. Bu bağ ise ulusçuluk olarak çözmektedir. Ancak bu ulusçuluk idealinin fertlerde coşkunluk yaratması için de bir ideal yaratmak gerekir. Bu idealin ise gerçekleşme zorunluluğu yoktur. Sadece çekici bir hayal niteliğindedir. İşte Gökalp'ın

Vatan ne Türkiye'dir, Türklere ne Türkistan,
Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir. Turan

dızini de sadece ruhlardaki coşkuyu sonsuz düzeye yükseltici bir hayaldir. Zaten Gökalp de bu gerçekliliği aynı biçimde ifade etmektedir.

«... Bu mefkûrenin bir şeniyet (realite) haline gelmesi mümkün mü yoksa değil mi? Yakın mefkûreler için bu cihet aranırsa da uzak mefkûre, ruhlardaki vecdi namütenahi bir dereceye yükseltmek için istindaf edilen çok cazibeli bir hayaldir»⁽¹⁰⁾.

Bu açıklama aynı zamanda Gökalp'e yöneltilen hayalci olduğu yolundaki suçlamalara da bir cevap niteliğindedir. Fikirler ya da deyişler hiçbir zaman bir bölümü ile değerlemeye tabi tutulamazlar. Eğer Gökalp bugün bir ütopyacı olarak suçlanıyor-

(9) GÖKALP Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, 10. Bası İstanbul 1973, s. 26.

(10) a.y.a.e., s. 27.

sa bunun nedenini Gökalp'in düşüncelerinin tümü üzerinde bir sentez yapılmadığı gerçeğinde aramak gerekir.

Ayrıca Gökalp'in Turancılığa dek varan Türkçülüğünün kapsam genişliğinde başka bir nedene daha bakılabilir. Acaba Turan ve Oğuzculuk sadece Türkiyecilik ülkülerinin gerçekleşmesi yolunda bir çekicilik olabilir mi? Burada belki bu birleşimin Türkiye'nin dost sınır komşularına sahip olarak güvence altında yaşaması bir yan etken olabilir ancak bunun bir amaç olabileceği beklenemez. Bunu bir amaç gibi görme çabası herhalde yine Gökalp'i yakından tanımamak olur.

TÜRKÇÜLÜĞÜN PROGRAMI

Gökalp'in kendi deyişiyile düşünmek ve söylemek kolaydır ancak uygulamak, özellikle başarılı sonuçlandırmak güçtür.

Bu deyiş, bir bakıma Gökalp'in, Mustafa Kemal hareketinin Türkçülük ülküsü açısından başarısına karşın kendi alçak gönüllülüğünün bir ifadesidir. Ancak şunu da eklemek gerekir ki nasıl teori ile pratik bir bütünün bölünmez parçalarıysa iyi programlanmamış ve iyi yöntemlerle uyumlaştırılmamış bir düşünce'nin uygulamada istenen sonuca varamayacağı da bilimsel düşünüşün temel noktalarından biridir.

Bu gerçeği iyi bilen Gökalp düşüncelerini sekiz ana başlık altında programlamış ve uygulamaya elverişli bir zemin hazırlamıştır.

Programın başta gelen özelliği sosyal kurumlarda, Türkçülüğün esaslarından olan millî hars ile batı medeniyetinin uzlaştırılmasıdır. Gerçekte bu beraberlik, Gökalp'in Türkçülük anlayışına eklenen bir yenilik değil aksine düşüncesini oluşturan teorik çatının programda yerini almasıdır. Gökalp, Türkçülüğün programını çizerken dil, güzelsanatlar, ahlâk, hukuk din, iktisat, siyaset gibi kurumları ve millî felsefeyi ele almıştır.

DİLDE TÜRKÇÜLÜK:

Millî dilin oluşturulması yolunda Gökalp'in görüşü, İstanbul konuşma dilinin yaygınlaştırılmasıdır. Uygulamada iki dil vardır, Türkçe, Arapça ile Acemceden oluşan ve sadece, yazılıp,

konuşulmayan Osmanlıca ile yine yabancı dilden kelimeleri kapsayan ve ancak konuşulup da yazılmayan İstanbul Türkçesi.

Gökalp'a göre bunlardan ikincisi birincisine karşı üstünlük taşımaktadır. Şöyle ki, Osmanlıca aynı anlamı taşıyan birkaç kelimeye birden sahipken, İstanbul Türkçesinde sadece bir kelime vardır ve yabancı dilden alınan kelimeler yine Osmanlıcanın aksine tahrif edilerek alınmışlardır. Halk bu kelimeleri benimsemiştir. Yabancılık çekmediğine göre yabancı köklü kelimelerin yerine Türkçe köklü kelime aramak da gereksizdir. Gökalp'in bu gerekçesinde halkça benimsenmişlik nedeninin yanında bir de gerçek, Türkçe köklü bulabilme yolunda kötümserliği sezilmektedir. Gökalp, Türk köklü sanılan birçok kelimenin vaktiyle Çince, Moğolca, Tonguzca, Acemce ve Hindçeden geldiğinin bilimsel olarak kanıtlandığını belirtmekte ve sonuçta milli dilin kendisinde mevcut olanlarla eş anlamı taşımamak şartıyla yabancı köklü kelimeleri kapsayabileceğini söylemektedir.

O halde Gökalp'in dilde Türkçülüğüne göre, Türk halkının bildiği ve kullandığı her kelime Türkçedir ve millidir. Ancak Gökalp'in dil konusundaki programı üzerinde bugün hâlâ tartışmalar sürmekte, Türk köklü kelimelerin bulunabileceği ve benimseneceği savunularak zaman zaman uygulamaya sokulmaktadır.

GÜZEL SANATLARDA TÜRKÇÜLÜK :

Programda ikinci sırayı oluşturan «Güzel sanatlarda Türkçülük» bölümü, hars ile medeniyetin yaklaşımına daha geniş olanaklar getirmektedir. Örneğin, müzik alanında harsa inildiğinde halk müziği ortaya çıkmaktadır. Ancak bu müzik, melodi olarak millet tarafından benimsenmekle birlikte iptidaidir. O halde harsa bağlı melodiler batı müziğinin usulleri ile bağdaştırılarak milli müzik oluşturulmalıdır. Öte yandan vezin açısından da halk şiirinde yer alan ve milli zevkin ifadesi olan hece vezni kullanılmalıdır.

Edebiyat alanında Türkçülüğün programı önce «Klâsisizm» esasına dayanmaktadır. Çünkü, Türklerin millet haline gelişi yenidir ve genç milletlerde öncelikle gerekli olan, kahramanlık ve ülküleri yüceltmedir. O halde bu temayı esas alan «Klâsisizm» milli edebiyatın oluşmasında öncelik kazanmalıdır. Bura-

da hars ve medeniyet yeniden ortaya çıkmakta ve işlenecek temalarda harsa, teknikte batı medeniyetine bağlılık öngörülmektedir.

Gökalp'in güzel sanaylar alanındaki programı da son yıllarda yeniden üzerine eğilinen konulardan biri olmuştur. Hattâ gerek müzik, gerekse mimari ve el sanatlarında program uzunca aradan sonra yeniden uygulama olanağı kazanmıştır.

AHLÂKİ TÜRKÇÜLÜK :

Ahlâki Türkçülük açısından Gökalp'in görüşleri Türk milletinin, bu alanda yüceliği noktasına ulaşmaktadır. «Büyük milletlerden herbiri medeniyetin hususi bir sahasında birinciliği ibraz etmiştir. Türkler de ahlâkta birinciliği kazanmıştır.»⁽¹¹⁾ sözleri bu görüşün ifadesi olmaktadır. Başta gelen ahlâkın «Vatani Ahlâk» olduğunu belirleyen Gökalp aile ahlâkı konusunda da Türklerin çok eskiden beri kadına aile içinde geniş yer tanıdığını ve bunun diğer birçok milletlere karşı üstünlük taşıdığını ifade etmektedir. Sonuçta, Gökalp ahlâki Türkçülük açısından Türk harsını yeterli görmektedir. Bu ifadenin deyişi Türkçülüğün esasları adlı yapıtında şöyledir:

«Başka milletler asri medeniyete girmek için mazilerinden uzaklaşmağa mecburdurlar. Halbuki, Türklerin asri medeniyete girmeleri için, yalnız eski mazilerine dönüp bakmaları kâfidir... C halde, istikbaldeki Türk ahlâkının esasları da millet, vatan, meslek ve aile mefkûreleriyle beraber demokrasi ve feminizm olmalıdır.»⁽¹²⁾

Gökalp'in vatani Türkçülükteki ülküsü özellikle Kurtuluş Savaşında önemini göstermiştir. Günümüz koşullarında dahi çok kez önemi hissedilmekte, gerek duyulmaktadır. Aile ahlâki ülküsü ise 17 Şubat 1926 tarihli medeni kanunla yerini bulmuş, bugün de sürdürülebilmektedir. Ancak Gökalp'in programında yer aldığı halde bugün hâlâ tam yerini alamadığını söyleyebileceğimiz ahlâk biçimi ise meslek ahlâkı olmaktadır. Ne yazık ki bu ahlâk biçimi günümüzde eksikliğini hâlâ, belki eskisinden daha etkin bir biçimde sürdürmektedir.

(11) GÖKALP Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, 10. Bası, İstanbul 1973, s. 137.

(12) GÖKALP Ziya, a.g.e., s. 153.

HUKUKİ TÜRKÇÜLÜK :

Gökalp'in hukuki Türkçülükteki ülküsü hürriyet, eşitlik, adalet ilkelerinin hukuk kurallarında yerini alması ve teokrasi ile klerikalizmin izlerinin silinmesidir. Bu özelemlerin büyük çoğunluğu günümüz hukuk düzenine girmiştir. Örneğin, yargı organlarının batı biçimine dönüştürülmesi, bazı batılı yasaların getirilmesi gibi! Ancak yine de bu alanda atılan adımların Gökalp'in özlemini çektiği «Asrın milletleri arasına geçebilmek» düzeyine eriştiği şüpheli görünmektedir. Acaba bugün yasalarımızın tümü batılı ülkelerin yasaları düzeyine varmış mıdır? Çok geniş tartışma ortamına sahip soru, gerçekte konumuz dışında kalmakla beraber vereceğimiz tek kelimeli cevap «Hayır» olacaktır.

DİNDE TÜRKÇÜLÜK :

Gökalp'in hars içine soktuğu din konusundaki görüşleri de İslâm Ümmetine bağlı kalarak, din kitaplarının Türkçe yazılıp, okunması öngörüsüdür. Gökalp, bu yolla dinin daha anlaşılabilir hale geleceğini ve coşku yaratma niteliğinin artacağını ifade etmektedir. Gökalp'in savunduğumuz bu görüşü de bir süre uygulama alanına girmişse de ne yazık ki 17 Haziran 1950 yılından sonra yine Arapça okunmasına izin verilmiştir. Başka bir deyişle dinde Türkçülük yasalar açısından kısa bir süre yaşayabilmiştir.

İKTİSADİ (EKONOMİK) TÜRKÇÜLÜK:

Ekonomik alanda Gökalp Türkçülüğü genel biçimiyle karma ekonomi düzenine ulaşmaktadır. Bir yanda kamu çıkarlarına aykırı olmayacak özel sektör, diğer tarafta kamu sektörü birlikte çalışacaktır. Amaç sanayileşmektir. Bu alanda küçük şirketlerin büyütülmesi, ekonominin himayesi esastır. Türkçülüğün bu alandaki programı da günümüzde ana hedefleriyle etkinliğini sürdürmekte ancak bazı detaylar üzerinde farklılıklar göstermektedir. Atatürk ideolojisi ile de geniş bağlılığa sahip programlardan biri olarak göze çarpmaktadır.

SİYASİ VE FELSEFİ TÜRKÇÜLÜK:

Gökalp'in Atatürk ideolojisiyle yakınlık gösteren bir başka

programı da siyasî Türkçülük alanında yatmaktadır ki her ikisinde de halkçılık ön planda görülmektedir.

Gökalp «Felsefi Türkçülük» başlığı altında da ilimlerin objektiflik nedeniyle millî olamamalarına karşın felsefenin sübjektiflik taşıdığını, bu nedenle, millî olabileceğini savunmaktadır.

TÜRKÇÜLÜĞÜN YERLEŞMESİ VE TÜRKLEŞME

Buraya kadar açıklamaya çalıştığımız Türkçülük kavramı genel biçimiyle Türk kültürünün aranıp bulunması esasına dayanmaktadır. Bu bulgu ise aynı kültüre sahip fertlerin bir ulus oluşturmaya yarayacaktır. Oysa bu bulgularla, ulus oluşacak toplum arasındaki bağlantı ise Türkleşmek olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle bir toplumun ortak kültürünü bulup çıkarmak Türkçülük ise bu bulgunun topluma mal edilmesi, ona diğer toplumlardan başkalık getirmesi de Türkleşmek olarak ifade edilmektedir. Bir tanım yapmak gerekirse Türkleşmek, Türk kültürünün ortaya konmasıyla Türk kültürüne, Türk zevkine ve Türk vicdanına göre bir orijinallik, bir şahsiyet kazanmaktır.

Bu tanımla da ortaya konmaya çalışıldığı gibi Türk kültürünün ortaya konması Türkçülük, bu kültür etrafında uluslaşma ise Türkleşmek olarak anılabilmektedir.

Gökalp tarafından bir düşünce sistemi olarak ortaya konulan Türkçülük, ilk meyvesini Mustafa Kemal tarafından başlatılan Kurtuluş Savaşında vermiştir. Bir cemaat niteliği taşıyan Osmanlı İmparatorluğu yerini Türk ulusu ve Türkiye devletine bırakmıştır. Uluslaşma hareketiyle birlikte, Türkleşme kendini göstermiş ve daha önce Osmanlılık zihniyetiyle yozlaşmaya, dejenerasyona itilen Türklük, doğmuştur. Cumhuriyetle birlikte Türk ulusunda Türkleşme belirginleşmiştir. Dilde, dinde, ahlâkta, güzel sanatlarda, ekonomide ilh... Türkleşme, Türk ulusuna diğer uluslara göre başkalık kazandırmıştır. Örneğin, Osmanlı cemaati içinde Türk mü, Arap mı, Acem mi olduğu bilinmeyen toplum, Türk olduğu bilincini kazanmıştır. Eğer bugün Türk ulusu, Alman ulusundan daha misafirperverdir yada Türk ulusu şu ekonomik sistemi kabullenmez gibi genellemeler yapılabiliyorsa bu, Türkleşmenin kazandırdığı şahsiyet ve orijinalliğin doğal bir ifadesidir. Bu başkalık ulusaldır ve ulustan ulusa aktarılmaz. Bu nedenle tüm ulusların aynı zevkleri, vicdanları paylaş-

tıkları söylenemez. Ancak bugün yapılagelen eleştirilerin büyük bir kısmı zevklerin zaman zaman uluslararası olabileceği noktasında birleşmekte ve örneğin olarak İngiliz-Amerikan kaynaklı müziğin tüm uluslar gençliğinde aynı coşkuyu yarattığı öne sürülmektedir. Bu eleştirilere verilecek cevap ise yine Gökalp'ın görüşleri içinde yer almaktadır. Gökalp eylemin duygulara ters biçimde görülebileceğini ancak bu uygulamanın sonuçta ruhsal bunalımlara yol açacağını söylemektedir. Gerçekten bu eleştirilerin altında aranması gereken sorular vardır ve sanırım soruların açıklanması da bizi yine Gökalp noktasına ulaştırır. Örneğin, uluslar gençliği İngiliz-Amerikan müziğinden coşku duyuyorsa acaba onun melodisine mi duyuyor? Yoksa gerçekten mi coşkuluyor, yoksa görünürde birbirlerine benzeme tutkusundan mı böyle görünüyor ve sonuçta ruhsal bozukluğu sezilmiyor mu? Sanırım, bu sorulara verilecek cevaplar günümüzde Gökalp'e yöneltilen eleştirileri çürütecek niteliktedir.

Bu görüş altında eğer Türk gençliği içinde de bir ruhsal bunalım seziliyorsa bunun bir nedenini Türklük bilincinin ve ulusumuzun başka uluslarla aynı olamayacağı görüşünün ihmal edilmesinde aramak gerekecektir.

S O N U Ç

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki, bugün eğer ulus olarak bir kişilik taşıyorsak bunu Atatürk'e olduğu kadar ilk sosyoloğumuz Gökalp'a da borçluyuz.

Teori ile pratik bugün nasıl birbirinden ayrılmaz bir bütünsel Atatürk ile Ziya Gökalp'ı da aynı bütünlük içinde görmemiz gerekir. Gökalp, bir sistemin kurucusu Atatürk ise uygulayıcısıdır. Bu nedenle ileriye dönük Gökalp'ın ulusça daha iyi anlaşılabilmesi günümüz koşullarında da çok sorunlarımızın çözümüne yardımcı olabilecektir.

YARARLANILAN ESERLER

- Avciođlu Doğan, Türkiye'nin Düzene (Dün, Bugün, Yarın), Cilt 1, Ankara 1969.
- Aydemir S. Süreyya, Makedonyadan Orta Asyaya Enver Paşa II (1908-1914), İstanbul 1971.
- Baltacıoğlu İ. Hakkı, Ziya Gökalp, İstanbul 1966, Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneđi Yayınları No. 15.
- Berkes Niyazi, Batıcılık, Ulusçuluk, ve Toplumsal Devrimler, İstanbul 1965, Yön Yayınları.
- Beysanoğlu Şevket, Bütün Cepheleriyle Diyarbakır, İstanbul 1963.
- Beysanoğlu Şevket, Doğumunun 80. Yıldönümü Münasebetiyle Ziya Gökalp'in İlk Yazı Hayatı (1394-1969), İstanbul 1956, Diyarbakır'ı Tanıtma Der. Neş. s. 2.
- Çobanođlu Rahmi, Sosyoloji Ders Notları, İstanbul 1968.
- Gökalp Ziya, Hars ve Medeniyet, 2. Bası, Ankara 1972, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneđi (DTDY) No. 12.
- Gökalp Ziya, Türk Töresi, İstanbul 1972.
- Gökalp Ziya, Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak, Ankara 1960 Yeni Matbaa.
- Gökalp Ziya, Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri 1, Hazırlayan Rıza Kardaş, 1. Bası, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı 1000 Temel Eser Yayınları.
- Gökalp Ziya, Türkçülüğün Esasları, 10. Bası, İstanbul 1973 Varlık Yayınları.
- Göksel A. Nüzhet, Ziya Gökalp, - Hayatı - Sanatı - Eserleri, 5. Bası İstanbul 1968. Varlık Yayınları.
- Kara-Amid, Diyarbakır'ı Tanıtma Derneđi Dergisi, 1. Yıl, 1. Sayı Eylül 1956, İstanbul.
- Mumcu Ahmet, Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi, Ankara 1971.
- Said Halim Paşa, Buhranlarımız, İstanbul 1973 Tercüman 1001 Temel Eser No. 9.
- Tütengil Cavit Orhan, Ziya Gökalp Üzerine Notlar, İstanbul 1964.
- Tütengil Cavit Orhan, Ziya Gökalp Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi, İstanbul 1949.
- Turcay Hasan, Ziya Gökalp, İstanbul 1974.
- Türk Kültürü, Ziya Gökalp Sayısı, Ekim 1965, Sayı 36, Ankara.
- Yazılı Vesikalara Göre Ziya Gökalp Müzesi ve Ziya Gökalp, (DTDY) No. 5, İstanbul 1956. Hazırlayan Kırcıoğlu M. Fahrettin.
- Ziya Gökalp İçin Yazılanlar Söylenenler, Cilt 1, Hazırlayan Şevket Beysanoğlu (DTDY) No. 16, Ankara 1964, 6
- Ziya Gökalp'in Neşredilmemiş Yedi Eseri, Hazırlayan A. Nüzhet Göksel, (DTDY) No. 4, İstanbul 1956.
- Doğumunun 80. yıldönümü Dolayısıyla Ziya Gökalp ve Açılan Ziya Gökalp Müzesi, İstanbul 1956, (DTDY) No. 2.
- Ankara Ticaret Odası Dergisi, 50. yıl özel sayısı, Ekim-Kasım 1973, Ankara.